

**Borghida István**

## **KÉT LEVÉL BOROMISZA TIBOR HAGYATÉKÁBÓL**

A nagybányai művésztelep képviselőinek hatalmas levelezés-anyagából még mindig sok a közletlen okirat. Ismertebbek és feldolgozottabbak az alapítók írásai, így többek között Hollósy Simon levélváltása Réti Istvánnal és Thorma Jánossal, Réti hosszantartó baráti levelezése Thormával, vagy Réti levelei a festőtelep adatainak összegyűjtése kapcsán.

Számos adatközlő, vagy adat-regisztráló levél mellett, nemcsak művészeti, de irodalmi érdekességű is akad. Ezuttal Boromisza Tibor hagyatékából, két hozzá intézett izes, humoros írást adunk közre; mindkettő az ott élő művészek helyzetének, viszonyainak hangulati összképét gazdagítja.

Előljáróban, néhány sorban emlékeztetünk arra, hogy Boromisza Tibor 1880-ban született Bácsalmáson és katonai pályán indult. A jókötésű huszártiszt azonban hamarosan hátat fordított a hadseregnek. Rebellis lényével sehogy se illeszkedett be a kaszárnyák merev szellemébe, s a díszes csákót szalmából font nagykarimájú festőkalapra cserélte fel.

1904-ben, tehát két évvel a Szabadiskola létesítése után telepedett le Nagybányán, ahonnan egy időre Párizsba is kiment tanulni. A katolikus püspök unokaöccse református lányt vett feleségül. Mindketten baloldali nézeteket vallottak, politikai tevékenységet fejtettek ki, s ezt Boromisza később, a Tanácsköztársaság idején is folytatta. (A Direktórium idején sajtóügyi megbízott volt.)

1906-ban, köztudomásulag Czóbel Béla terjesztette el a telepen a francia festészet új törekvéseit, Cézanne-től Matisse-ig. Hamarosan számos művész tért át az új utra, amelyet ott neo-impresszionizmusnak neveztek, képviselőit röviden "neos"-oknak. Boromisza is szembe helyezkedett az alapítók naturalista-impresszionista szemléletével, azonban nem Czóbel agitálására, hanem párizsi útja nyomán, közvetlen élmények alapján. Ki is tette magát ezzel a támadások tömegének, gyors és jelentős eredményeit azonban még a rosszindulatubbak sem vonhatták kétségbe.

Figurális kompozícióin Boromisza gyakran szerepeltet szekeres, vásározó román földműveseket, munkásokat, bányászokat. Vizuális élményét, a realitást expresszionisztikusan felfokozza, lendületesen adja elő, s többnyire egészséges, erőteljes humorral fűszerezi, csak ritkán dramatizál. Nagyméretű, színben és fakturában erősen stilizált kompozíciói ezzel szemben bukolikusan, a csönd, a nyugalom érzését árasztják.

Az 1918-ig terjedő nagybányai időszakában, mintegy évtizeden át agitatív hangú újságcikkekben kora képzőművészeti kérdéseivel, művésztársai tevékenységével, máskor modelljeinek nehéz, megalázó társadalmi helyzetével foglalkozott. Művészi hitvallását egy barátjához intézett levélben fejtette ki nagy vonalakban, ebből ismertetünk néhány részletet:

"A természet örök mozgásainak pillanatnyi változásaiiban van minden érték. Ezt érezni kell, s azután meglátni, tehát együtt kell élni a pillanattal. A művészet nem kényelmes, tetszetős polgári foglalkozás, hanem harc és háború."...

"Forrongás az elemem: nincs stáció. Száguldó gyorsvonat füstjeként maradnak el produktumaim gondolataim mellől"...

"Tíz éve élek Nagybánya vidékén, egy csodás természeti szépségekben gazdag helyen... Igyekszem a természet jelenségeinek szellemébe hatolni. Együtt élek ezzel a vidékkel – de csak a vidékkel. Önkénytelenül is teljesen szeparálódtam, s így az ugynevezett "Nagybányai festők társaságához" mi közöm sincsen."

Ezek után következnek a két levél:

Ziffer Sándor Párizsból Boromisza Tiborhoz Nagybányára. (NB. M. M. A.)

Párizs, 1910 XII. 26.

Kedves Boromisza barátom!

Isten látja a lelkem, már rég nekikészültem, hogy irjak neked, de okok, amiket nem akarok szószertint kiírni, folyton hátráltattak. A legfőbb az, hogy a heiteimet korántsem találom azoknak a mézesheteknek, amelyek állítólag minden jónevelésű fiatal házaspárnak legalább az első időkben kijutnak. Ellenkezőleg, van keserű napom több mint a házasságom előtt bármikor volt. Becsaptak engem barátom úgy, hogy így még alig...? ...s most nem marad más hátra mint jó képet vágni a mulatsághoz.

Nem kaptam pénzt egy vasat sem ígéretet ellenben pazarul, de ezt is csak az elején s már ezzel is szűken bánnak, (1)

Minden dolgot amire szükségem van beleértve a lakást, kosztot, festéket stb. nékem kell beszereznem s a drága anyósom (bárcsak főzték volna olajba, mielőtt megismertem) csupán az utiköltséget fizette idáig, a többit pedig: lakást, kosztot, mosást, festékvásárlást úgy bevasalta rajtam most, ahogy egy eladott pesti képem után pénzt kaptam, mint a pinty!

Azt mondja, hogy elég hozomány nékem az, hogy feleségemről és róla nem kell gondoskodnom.

Egyszóval ott vagyok barátom, ahol a mádi zsidó, azaz még annál is hátrább, csak úgy meg kell magamért kinlódni mint eddig. Még tartom magam egy kissé türelemmel, de ha végig így lesz, akkor bizony én megszököm a nagy dicsőség elől. (2) Láthatod barátom, hogy sok ok mellett már csak ez is elég arra, hogy megfélekedzek levélírási kötelezettségeimről. Hogy mi lesz ezután, arról egyelőre fogalmam sincs. Ha lesz türelmem várok egy kicsit, talán megváltozik a helyzet, de ha nem akkor mint említettem szököm.

Igy persze az ördög élvezi Párizst és nem én! Alig dolgozom önállóan, inkább kopírozok a Louvrebán, de nem nagy kedvvel. (3) Mi történt Bányán ezekben az időkben? Dolgozol-e sokat? Kik vannak ott, hogyan telnek a napok? Mennyire

vagytok a retrospektív kiállítás előkészületeivel? Lesz belőle valami? Én már tettem említést egy csomó itt élő ismerősömnek róla, s az ötlet mindenkinek tetszik, s eddig mind megígérte, hogy résztvesz. Prottmann, Lanow, Galimberti, Stickyold stb. Ha van róla valami közölni valód (a kiállításról), úgy kérlek ird meg, esetleg adj utasítást a továbbiakra nézve is.

Írj kérlek egyszóval mindenről, amiről gondolsz, hogy érdekelne. De a leveledet okvetlenül várom. Egyenlőre csak ennyit írok Neked, azt hiszem ez is elég. Van több is, de akarok a papíron egy kis fehér helyet is hagyni, nehogy még a levélben is mindent befeketítsek. Tehát a kedves nődet veled együtt szívélyesen üdvözölve ugyszintén a jó ismerősöket is, maradtam régi barátsággal

Ziffer Sándor.

Címem: Alexandre Z. Paris, 30 rue de Vaugirard, Hotel du Boghstene

(1) A nála 12 évvel idősebb, betegeskedő Käthe Beckhaus berlini festőművésznővel kötött házasságnak a művész bevallása szerint az lett volna a célja, hogy anyósa a nyugodt alkotó munka lehetőségét biztosítsa számára.

(2) Az anyagi viszony mindvégig így maradt, a művész azonban kitartott felesége mellett, annak 1945-ben bekövetkezett haláláig.

(3) A másolatokat Ziffer hazai megbízásból, létfenntartásának biztosítására készítette.

Tersánszky Józsi Jenő – Boromíza Tiborhoz. (NB. M. A.)

Nbánya 911. dec. 19.

Kedves Tibor,

én nekem igazán felette gondolkodóba kell esnem, hogy valami Téged érdeklőt irhassak. Nagy Gáborhoz(1) pár napja elmentem és mint beszélünk, mondtam Böndőnek,(2) hogy vegyen ki akármely dolgom a Nyugatból, amely ép alkalmas. Azt a piacon hallám B-től, hogy N.G. azt hitte, hogy valami eredeti elbeszélést adok.(3) Így egy kissé szégyelem az ügyet, de Te jól tudod, hogy ha volna is készen, hát 60-80 koronát nem áldozhatok fel amit eredeti dologért kapok. Most már nem tudom mi lesz? Kádárnak(4) egy ramazuri alkalmával egy földhöz vágott pezsgős pohár sebet ejtett a hüvelyk ujján, s most 100 koronát kap a biztosítótól a szentséges egit neki. Krizsán János el van vonulva Gizába(5) végleg. Duma honn tekereg. Ezek a kispizkosok csak most nyitották meg a kiállításukat. Voltam ott. Szerencsére alkonyat volt. Köpe-delem. Barátom, méteres vásznakat piszkítottak be. Az ember elhül ekkora ön-bizalomra.

A Nsgos asszonyt nem láttam azóta. Kádár sokszor találkozik vele. Én meg voltam rökönnyödve, hogy megnehezteltek a nachmuzsikálásért. Szentségit neki, még

délben is talpon voltunk. Már ki kijén, ki lábán. A cukrászdában megettük a becsületet. A piacon csaknem csődület lett, mert kocsin jöttünk a veresvizről(6) és valami tolvaj színész volt velünk és úgy ordított a nyomorult a fiákeren mintha követválasztanánk. Pokoli volt. Egy kocsin. Én: az irodalom, – Kádár: a képzőművészetnek mondjuk fele(7), a színész: a színművészet, – a kocsis: a nép. És egytől-egyig infernalis ordításban, hogy a lovak halálra ijedtek.

Ziffert egyedül nem látni. Katya(8) olyan édes mint a sacharin. És ép az este vettem észre, hogy az öreg(9) egész jól megérti ha suttog.(10) Suttog – a kutya istenit – ennyire vitte Zifferrel. Én szegény fejem, míg barátkoztunk, majd kiköptem a tüdőmet az üvöltésben. Mít irjak még? Rétit alig látom, Thormát egyáltalában. Már utána tudakozok, hogy tán megint lovaggá lett útve valahol. Irjál még ha lesz időd, neked módodban van érdekes dolgokat írni. Hogy Bornemisza(11) miféle madár, azt én már megéreztem már akkor este Nálad. Lesz a kutyára dér – monják a jómagyarok. Őle barátod

T. Jenő

- (1.) Ajtay Nagy Gábor.
- (2.) dr. Berényi Béla ügyvéd
- (3.) Egy novella közléséről van szó a nagybányai sajtóban.
- (4.) Kádár Géza festőművész.
- (5.) Akkortájt Krizsán János festőművész szerelme és modellje.
- (6.) A Veresviz bányásznegyed Nagybányán.
- (7.) Kádár Géza szokatlanul apró termetű volt.
- (8.) Käthe Beckhaus a művész felesége.
- (9.) Az "öreg" akkor 31 éves volt, pontosan egyidős Boromiszával, Tersánszknál 8 évvel idősebb.
- (10.) Gyermekkori betegsége következtében, Ziffer erősen nagyothallott.
- (11.) Bornemisza Géza, a "neo"-sokhoz csatlakozott festőművész. Tersánszky valószínűleg arra a "pártútsre" utal, amelyet Réti is említ jóval később egy 1935, IX, 20-i dátumu levelében.

A T. Jenő jelzésű levél sokáig feküdt a Nagybányai Múzeum adattárában, amíg e sorok írója azonosította. Szerzője, Tersánszky Józsi Jenő író, Nagybányán született 1888-ban, s az odakerült Boromiszával hamarosan jóbarátságot kötött.

Tersánszkyt sok szál fűzte a festőművészekhez. Az elemi iskolában a korán elpusztult, rendkívüli tehetségű tájfestő, Maticska Jenő padtársa volt és iskolatársa Krizsán Jánosnak. Siheder korában gyakran cipelte néhány krajcárért Hollósy és más mesterek festőállványát, székét, festődobozát. Ő maga is festőnek készült. Miután a Nyugat 1910-ben leköszölte egy novelláját, végleg az irodalmi pálya mellett döntött. Több művészeti vonatkozású írást jelentetett meg ugyanott, 1947-ben megjelent Félbolond című regényében pedig a nagybányai festőtelep életét idézi.

Boromisz a hozzá intézett levél keltezése utáni évben, 1912-ben megfestette Tersánszky arcképét. 1914-ben a képet a Könyves Kálmán Társulat szalonjában rendezett kiállításon szerepeltette.